

مقدمه مؤلف

«هر وقت با خودت گفتمی امروز حسش نیست، یادت باشه جیمز کلیر توی کتاب «عادت‌های اتمی» می‌گه: بالاترین تهدید برای موفقیت، شکست نیست، بلکه بی‌حوصلگیه!»

با توجه به تغییرات اخیر در قانون پذیرش دانشگاه‌ها و اهمیت مضاعف امتحانات نهایی و اثر قطعی آن‌ها در نتیجه پذیرش دانشگاه‌ها و برگزاری امتحانات نهایی در دروس پایه یازدهم، وجود منبعی استاندارد برای مطالعه این دروس اهمیت دوچندان پیدا کرده است.

کتاب حاضر، به منظور کمک به شما برای شرکت در امتحانات درس دین و زندگی (۲) نوشته شده است. تمام تیپ‌هایی که از آن‌ها در امتحان نهایی سؤال می‌آید به ترتیب و دسته‌بندی شده آمده و مورد توجه قرار گرفته است. این چنین هیچ قسمتی از کتاب باقی نمی‌ماند و با خواندن همه سؤالات و پاسخ آن‌ها، تسلط کامل به درس پیدا می‌کنید. قبل از پاسخ سؤال‌ها نیز درس‌نامه‌ای مفید و کامل و در عین حال دسته‌بندی شده آمده که در بخش آیات و احادیث چنانچه پیامی خارج از متن کتاب نیاز بوده، نوشته شده و در غیر این صورت پیام آن، همان متن مورد اشاره در قبل آن آیه یا حدیث می‌باشد و از تکرار مطالب خودداری شده؛ لذا با خواندن این کتاب هیچ بخشی را از دست نداداید.

و من برایتان آینده‌ای روشن، دلی پرنور و چشمانی خندان آرزومندم و از نظرات خود مرا به این آدرس Samiecaref@yahoo.com بهره‌مند کنید.

فهرست مطالب

درسنامه + پاسخ	سؤال	
۴۰	۵	درس اول: هدایت الهی
۴۳	۷	درس دوم: تداوم هدایت
۴۸	۱۰	درس سوم: معجزه جاویدان
۵۲	۱۲	درس چهارم: مسئولیت‌های پیامبر <small>صلوات الله علیه و آله</small>
۵۷	۱۵	درس پنجم: امامت، تداوم رسالت
۶۲	۱۹	درس ششم: پیشوایان اسوه
۶۶	۲۱	درس هفتم: وضعیت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مسلمانان...
۶۹	۲۳	درس هشتم: احیای ارزش‌های راستین
۷۳	۲۶	درس نهم: عصر غیبت
۷۹	۳۰	درس دهم: مرجعیت و ولایت فقیه
۸۴	۳۳	درس یازدهم: عزت نفس
۸۸	۳۶	درس دوازدهم: پیوند مقدس
		ضمیمه: امتحانات شبیه‌ساز نهایی
۱۰۱	۹۳	■ امتحان شماره (۱): نوبت اول (میان سال)
۱۰۱	۹۴	■ امتحان شماره (۲): نوبت اول (میان سال)
۱۰۲	۹۵	■ امتحان شماره (۳): نوبت دوم (پایان سال)
۱۰۳	۹۷	■ امتحان شماره (۴): نوبت دوم (پایان سال)
۱۰۳	۹۸	■ امتحان شماره (۵): نوبت دوم (پایان سال)
۱۰۴	۹۹	■ امتحان شماره (۶): نوبت دوم (پایان سال)

هدایت الهی

درس ۱

آیات و احادیث با توجه به آیات قرآن و احادیث به سؤالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- کدام آیه شریفه مایه حیات و اساس زندگی در جهان را اعلام کرده است؟
- ۱ ﴿اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحِیْیْکُمْ﴾
 ۲ ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِیْنَ وَ مُنذِرِیْنَ لَئَلَّا یَکُونَ لِلنَّاسِ عَلَی اللَّهِ حُجَّةٌ﴾
 ۳ ﴿وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ کُلَّ شَیْءٍ حَیٍّ﴾
- ۲- آیه شریفه ﴿لِتُحِیْیَ بِهِ بَلَدَةً مَّیْتًا﴾ به چه موضوعی اشاره دارد؟
- ۳- با توجه به آیه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحِیْیْکُمْ﴾، حیات روح بشر وابسته به چیست؟
- ۴- با توجه به آیه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحِیْیْکُمْ﴾، آن چه به انسان زندگی حقیقی می‌بخشد، ..... است.
- ۵- سخن امام سجاده علیه السلام که فرمود: «خدایا ایام زندگانی مرا به آن چیزی اختصاص بده که مرا برای آن آفریده‌ای.» بیانگر کدام یک از نیازهای اساسی انسان است؟
- ۶- با توجه به آیه ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِی خُسْرٍ﴾، خداوند به چه چیزی سوگند خورده است و چه خسارتی انسان را تهدید می‌کند؟
- ۷- از تدبر در سوره عصر ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِی خُسْرٍ...﴾ چهار ویژگی که انسان را از خسران دور می‌کند، کدام است؟
- ۸- امام کاظم علیه السلام علت ارسال رسولان به سوی بندگان را چه چیزی بیان فرمودند؟
- ۱ استفاده از قدرت اختیار ۲ تعقل در پیام الهی ۳ کسب معرفت ۴ پاسخ به نیازهای انسان
- ۹- طبق آیه ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِیْنَ وَ مُنذِرِیْنَ لَئَلَّا یَکُونَ لِلنَّاسِ عَلَی اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ...﴾، خداوند با ..... راه ..... را بسته است و ..... را بر بندگان تمام کرده است.
- ۱۰- با توجه به سخن امام کاظم علیه السلام، چه کسانی نسبت به فرمان‌های الهی داناترند؟
- ۱۱- کدام آیه شریفه گویای آن است که انسان در مقابل خداوند دستاویز و دلیلی ندارد؟
- ۱ ﴿اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحِیْیْکُمْ﴾
 ۲ ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِی خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾
 ۳ ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِیْنَ وَ مُنذِرِیْنَ لَئَلَّا یَکُونَ لِلنَّاسِ عَلَی اللَّهِ حُجَّةٌ﴾
- ۱۲- طبق سخن امام کاظم علیه السلام، کدام ویژگی در انسان موجب می‌شود که رتبه او در دنیا و آخرت بالاتر باشد؟
- ۱۳- امام کاظم علیه السلام خطاب به شاگرد برجسته خود، هشام بن حکم، فرمود: کسانی پیام الهی را بهتر می‌پذیرند که ..... .
- ۱۴- با توجه به سخن امام کاظم علیه السلام که فرمود: «خداوند، رسوالتش را به سوی بندگان نفرستاد، جز برای آن که بندگان در پیام الهی تعقل کنند.» چگونه می‌توان به پاسخ سؤالاتی اساسی دست یافت؟

صحیح/غلط درستی یا نادرستی گزاره‌های زیر را با (ص/غ) مشخص کنید.

- ۱۵- هنگامی که انسان نیازهای طبیعی‌اش برطرف شود، خود را با نیازهای مهم‌تری نیز روبه‌رو می‌بیند.
- ۱۶- پاسخ صحیح به نیازهای برتر و اساسی است که سعادت انسان را تضمین می‌کند.
- ۱۷- «شناخت هدف زندگی» که ارتباط دقیقی با سایر نیازهای برتر دارد، دغدغه انسان‌های فکور و خردمند است.
- ۱۸- پاسخ به سؤالاتی اساسی باید کاملاً درست و قابل اعتماد باشد، زیرا هر پاسخ احتمالی نیازمند تجربه و آزمون است.
- ۱۹- انسان خواسته‌هایی دارد که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند و همین امر سبب شده شیوه هدایت او متفاوت باشد.

جای خالی جاهای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید.

- ۲۰- مقصود و محبوب نهایی زندگی ما ..... است.
- ۲۱- معاد هر انسانی از ..... او شکل می‌گیرد.
- ۲۲- مایه حیات و اساس زندگی در جهان، ..... است.

- ۲۳- نیازهای اساسی انسان، برآمده از ..... است که خداوند به او عطا کرده است.
- ۲۴- نیازهای اساسی به تدریج به ..... و بالأخره به ..... تبدیل می‌شوند که انسان تا پاسخ آن‌ها را نیابد، آرام نمی‌گیرد.
- ۲۵- راه زندگی یا .....، دغدغه انسان‌های فکور و خردمند است.
- ۲۶- پاسخ به سؤال‌های اساسی باید ..... باشد؛ به طوری که به نیازهای مختلف انسان به صورت هماهنگ پاسخ دهد.
- ۲۷- خداوند هر دسته از مخلوقات را متناسب با ..... هدایت می‌کند.
- ۲۸- هدایت خداوند از مسیر دو ویژگی ..... و ..... می‌گذرد.
- ۲۹- انسان با ..... در پیام الهی تفکر می‌کند و با کسب .....، راه صحیح زندگی را می‌یابد.
- ۳۰- با کنار هم قرارگرفتن ..... و ..... می‌توان به پاسخ سؤال‌های اساسی دست یافت.
- ۳۱- انسان به علت دارابودن ..... می‌تواند راه‌های دیگری را به‌جز راه درست زندگی برگزیند.
- ۳۲- راه دستیابی به همه کمال‌ها و زیبایی‌ها ..... است.

پاسخ کوتاه

به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۳۳- چه عاملی سبب شده که در طول تاریخ همواره شاهد ارائه برنامه‌های متفاوت و گاه متضاد از جانب مکاتب بشری باشیم؟
- ۳۴- انواع نیازهای انسان را نام ببرید.
- ۳۵- خداوند چگونه به نیازهای طبیعی و غریزی انسان پاسخ داده است؟
- ۳۶- چه زمانی انسان، خود را با نیازهای مهم‌تری از نیازهای طبیعی‌اش روبه‌رو می‌بیند؟
- ۳۷- نیازهای بنیادین انسان به تدریج به چه چیزی تبدیل می‌شود؟
- ۳۸- سه مورد از نیازهای بنیادین انسان را نام ببرید.
- ۳۹- بیت زیر ناظر بر کدامیک از نیازهای انسان است؟
- «از کجا آمده‌ام آمدنم بهر چه بود
به کجا می‌روم آخر ننمایی وطنم»
- ۴۰- به چه جهت دغدغه کشف راه درست زندگی دغدغه‌ای جدی است؟
- ۴۱- دو ویژگی لازم برای پاسخ به نیازهای برتر را بنویسید.
- ۴۲- با توجه به این‌که هر پاسخ احتمالی و مشکوک نیازمند تجربه و آزمون است، پاسخ به سؤال‌های اساسی انسان باید کدام ویژگی را دارا باشد؟
- ۴۳- چه علتی سبب شده که شیوه هدایت انسان متفاوت باشد؟
- ۴۴- کدام ویژگی‌های انسان، سبب هدایت متفاوت و ویژه او شده است؟
- ۴۵- در چه صورتی انسان زیان خواهد کرد و با دست خالی به دیار آخرت خواهد شتافت؟
- ۴۶- شعر زیر ناظر بر کدامیک از نیازهای برتر انسان است؟
- «مرد خردمند هنرپیشه را
تا به یکی تجربه‌آموختن
عمر دو بایست در این روزگار
با دگری تجربه بردن به کار»

اصطلاحات و تعاریف

اصطلاحات و مفاهیم زیر را تعریف کنید.

- ۴۷- نیازهای طبیعی و غریزی:
- نیازهای برتر و بنیادین:
- هدایت عمومی مخلوقات:
- هدایت ویژه انسان:

چندگزینه‌ای

گزینه مناسب را انتخاب کنید.

- ۴۸- با توجه به این‌که برای هر بعدی از ابعاد انسان نمی‌توان جداگانه برنامه‌ریزی کرد، کدام ویژگی در پاسخ به سؤالات اساسی او لازم است؟
- ۱- همه‌جانبه‌بودن ۲- منطبق‌بودن با عقل ۳- درست و قابل اعتماد بودن ۴- به‌روزبودن
- ۴۹- کدام جمله درخصوص «شیوه هدایت خداوند» به درستی بیان شده است؟
- ۱- هدایت خداوند از مسیر گرایش انسان به نیکی‌ها و دوری از رذائل می‌گذرد.
- ۲- انسان با استفاده از عقل خود، پاسخ به سؤالات بنیادین را می‌یابد.
- ۳- انسان با عقل خود در پیام الهی تفکر می‌کند و با تشخیص باید‌ها و نبایدها پیش می‌رود.
- ۵- چگونه می‌توان به پاسخ سؤال‌های اساسی دست یافت؟
- ۱- پیروی از دانشمندان دین ۲- ارسال پیامبران و کتاب
- ۳- تفکر در خلقت و کسب معرفت ۴- کنار هم قرارگرفتن عقل و وحی

کشف ارتباط

هر یک از عبارتهای سمت راست جدول با کدام یک از عبارتهای سمت چپ ارتباط دارد؟

۵۱- هر یک از سؤالات ستون سمت راست، بیانگر کدام یک از نیازهای بنیادین انسان است؟

«الف»	«ب» (یک مورد اضافی است.)
الف) آیا «دفتر حیات انسان به شکل دیگری گشوده می‌شود؟»	۱- کشف راه درست زندگی
ب) «برای چه زندگی می‌کند؟»	۲- نیاز به زندگی جاوید
پ) «چگونه زیستن؟»	۳- درک آینده خویش
-	۴- شناخت هدف زندگی

پاسخ کامل

به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید.

- ۵۲- با توجه به این که بازگشت انسان، یک بازگشت ویژه است، انسان چه وظیفه‌ای دارد؟
- ۵۳- «شناخت هدف زندگی» از نیازهای بنیادین انسان را توضیح دهید.
- ۵۴- چهار مورد از پرسش‌هایی را که انسان در نیاز «درک آینده خویش» با آن‌ها روبه‌رو می‌شود، بنویسید.
- ۵۵- از نیازهای بنیادین انسان، «کشف راه درست زندگی» را شرح دهید.
- ۵۶- دو ویژگی پاسخ به نیازهای برتر انسان را بنویسید و چرا این ویژگی‌ها را باید داشته باشد؟
- ۵۷- چه کسی می‌تواند پاسخ صحیح به سؤال‌های اساسی انسان را بدهد؟ (دو ویژگی او را بنویسید.)
- ۵۸- چه ویژگی‌هایی در انسان سبب شده شیوه هدایت او متفاوت باشد؟
- ۵۹- جمله «هدایت خداوند از مسیر دو ویژگی تعقل و قدرت اختیار انسان می‌گذرد.» به چه معناست؟
- ۶۰- چگونه می‌توان به پاسخ سؤال‌های اساسی دست یافت و در چه صورت انسان با دست خالی به دیار آخرت خواهد شتافت؟

درس
۱

هدایت الهی

یادآوری

هدف زندگی ما: در سال گذشته دانستیم که مقصود و محبوب نهایی زندگی ما «خداست». او سرچشمه همه خوبی‌ها و زیبایی‌هاست و حرکت به سوی این خوبی‌ها به معنای نزدیکی به اوست. در حقیقت، راه دستیابی به همه کمال‌ها و زیبایی‌ها تقرب به خداست.

بازگشت همه موجودات به سوی خدا: موجودات جهان از آن خدایند و بازگشتشان هم به سوی اوست. در میان مخلوقات پیرامون ما، بازگشت انسان، یک بازگشت ویژه است.

بازگشت ویژه انسان: معاد هر انسانی از عمل اختیاری او شکل می‌گیرد. بنابراین باید برای انجام بهترین عمل، به درستی برنامه‌ریزی کرد و عقاید، اخلاق و اعمالی که موجب رستگاری در دنیا و آخرت می‌شود را شناخت و به آن‌ها پایبند بود. **روش هدایت خداوند:** امسال در این بخش، با این مسئله بیشتر آشنا می‌شویم تا با بهره‌مندی از هدایت‌های او، برای بهترین زندگی در دنیا و کسب خوشبختی جاویدان در آخرت، بهتر برنامه‌ریزی کنیم.

تفکر و اندیشه

نقش آب در حیات جهان

- ۱ آب، نعمت بی‌نظیر خداوند، جلوه زیبایی و طراوت، مظهر پاکی و زلالی و عامل ادامه حیات است.
- ۲ در نبود آب، از آواز دلنشین پرندگان، طراوت و سرسبزی درختان و تبسم گل‌های زیبا و رنگارنگ طبیعت اثری نخواهد بود.
- ۳ آب مایه حیات و اساس زندگی در جهان است.

آیه مرتبط

﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ و از آب هر چیزی را زنده قرار دادیم.

- ۴ انسان با آب نیازهای طبیعی و جسمی‌اش را برطرف می‌سازد.
- ۵ آب، حیات‌بخش جهان مادی، از جمله ما انسان‌هاست.

آیه مرتبط

﴿لِيُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا﴾ تا به وسیله آن (آب)، سرزمینی مرده را زنده گردانیم.

دین حیات‌بخش روح بشر

آیه مرتبط

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ﴾ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، دعوت خدا و پیامبر را بپذیرید؛ آن‌گاه که شما را به چیزی فرامی‌خواند که به شما زندگی حقیقی می‌بخشد.

پیام: حیات روح بشر وابسته به پذیرش دعوت خدا و پیامبر اوست. دین به روح و درون انسان شادابی و طراوت می‌بخشد. با پذیرش دعوت خدا که از طریق پیامبران به ما می‌رسد، می‌توان به زندگی حقیقی دست یافت.

مقدمه

علت ایجاد مکاتب بشری متفاوت: احتیاج دائمی انسان به داشتن برنامه‌ای که پاسخگوی نیازهایش باشد و سعادت او را تضمین کند، سبب شده است که در طول تاریخ همواره شاهد ارائه برنامه‌های متفاوت و گاه متضاد از جانب مکاتب بشری باشیم. ۱- «بخش یادآوری» و «تفکر و اندیشه» در کتاب درسی قبل از شروع درس یک آمده است.

نیازهای برتر

انواع نیازهای انسان: ۱ نیازهای طبیعی و غریزی، ۲ نیازهای برتر و اساسی
نیازهای طبیعی و غریزی: انسان همچون سایر موجودات زنده، یک دسته نیازهای طبیعی و غریزی دارد.

مثال نیاز به آب، هوا، غذا و مسکن، خداوند پاسخ به این نیازها را در عالم طبیعت آماده کرده و قدرت آگاه‌شدن از آن‌ها را نیز به انسان داده است.

در وقت نیاز به آب و غذا احساس تشنگی و گرسنگی می‌کند و سراغ آب و غذا می‌رود.

هنگام سرما و گرما، از مصالح موجود در طبیعت بهره می‌برد و برای خود پوشاک و مسکن تهیه می‌کند.

نیازهای برتر و اساسی: نیازهای انسان منحصر به نیازهای طبیعی و غریزی او نمی‌شود؛ زمانی که انسان از سطح زندگی روزمره فراتر رود و در افق بالاتری بیندیشد، خود را با نیازهای مهم‌تری نیز روبرو می‌بیند؛ نیازهایی که برآمده از سرمایه‌های ویژه‌ای است که خداوند به او عطا کرده است. پاسخ صحیح به این نیازهای اساسی است که سعادت انسان را تضمین می‌کند.

این نیازها به تدریج به دل‌مشغولی، دغدغه و بالأخره به سؤال‌هایی تبدیل می‌شوند که انسان تا پاسخ آن‌ها را نیابد، آرام نمی‌گیرد.

انواع نیازهای برتر

۱- شناخت هدف زندگی

- انسان می‌خواهد بداند «برای چه زندگی می‌کند؟»
- کدام هدف است که می‌تواند با اطمینان خاطر، زندگی‌اش را صرف آن نماید؟
- او می‌داند که اگر هدف حقیقی خود را نشناسد یا در شناخت آن دچار خطا شود، عمر خود را از دست داده است.

حدیث مرتبط

امام سجاد علیه السلام پیوسته این دعا را می‌خواند: «خدایا ایام زندگانی مرا به آن چیزی اختصاص بده که مرا برای آن آفریده‌ای.»

۲- درک آینده خویش

- انسان با این سؤال مهم و اساسی روبه‌روست که: «آینده او چگونه است؟»
- «آیا زندگی او با مرگ تمام می‌شود یا دفتر حیات او به شکل دیگری گشوده می‌گردد؟»
- «اگر حیات به شکل دیگری ادامه می‌یابد و انسان زندگی ابدی را پس از مرگ آغاز خواهد کرد، نحوه زندگی او پس از مرگ چگونه است؟»
- «زاد و توشه سفر به جهان دیگر چیست؟»
- «خوشبختی انسان در آن سرا در گرو انجام چه کارهایی است؟»

بیت مرتبط

روزها فکر من این است و همه شب سخنم
که چرا غافل از احوال دل خویشتم
از کجا آمده‌ام آمدنم بهر چه بود
به کجا می‌روم آخر ننمایی وطنم

پیام: یکی از سؤال‌ها و دغدغه‌های انسان که از نیازهای برتر اوست، درک آینده خویش می‌باشد.

۱
۲
۳
۴
۵

فعالیت کلاسی

الف) آیا عقل انسان به تنهایی می‌تواند به این سؤال‌های اساسی پاسخ کامل و جامع دهد؟ چرا؟ کسی می‌تواند انسان را در جهت پاسخگویی درست به نیازهای برتر رهنمون شود که آگاهی کاملی از خلقت انسان، جایگاه او در نظام هستی، ابعاد دقیق و ظریف روحی و جسمی و نیز فردی و اجتماعی او، چگونگی زندگی در جهان آخرت و ارتباط آخرت با دنیا داشته باشد، اما با توجه به این‌که دستگاه تفکر و اندیشه انسان دارای محدودیت است و نیز از طریق علوم بشری نمی‌تواند اطلاعات مذکور را به طور کامل و دقیق بگیرد، پس نمی‌تواند به نیازهای برتر پاسخ کامل و جامع دهد.

ب) آیا انسان به تنهایی می‌تواند مسیر سعادت را طراحی کند؟ چرا؟ خیر، از آن‌جا که طراحی مسیر سعادت انسان بستگی به پاسخ کامل و جامع به سؤال‌ات و نیازهای بنیادین دارد و انسان نمی‌تواند به تنهایی به آن‌ها پاسخ دهد؛ بنابراین نمی‌تواند به تنهایی مسیر سعادت خویش را طراحی نماید.

شیوه‌هدایت‌خداوند

هدایت ویژه موجودات: خداوند هر دسته از مخلوقات را متناسب با ویژگی‌هایی که در وجودشان قرار داده است، هدایت می‌کند.

هدایت ویژه انسان: انسان ویژگی‌هایی دارد که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند و همین امر سبب شده شیوه هدایت او متفاوت باشد:

۱) توانایی تعقل و تفکر و ۲) قدرت اختیار و انتخاب از ویژگی‌های اوست. انسان ابتدا درباره هر کاری تفکر می‌کند، اگر تشخیص داد که آن کار مفید است و او را به هدفش می‌رساند، آن را انتخاب می‌کند و انجام می‌دهد. **هدایت خداوند نیز از مسیر این دو ویژگی می‌گذرد؛** یعنی خداوند برنامه هدایت انسان را که دربرگیرنده پاسخ به سؤال‌ات بنیادین است، از طریق پیامبران می‌فرستد، تا انسان با تفکر در این برنامه و پی‌بردن به ویژگی‌ها و امتیازات آن با اختیار خود این برنامه را انتخاب کند و در زندگی به کار بندد و به هدفی که خداوند در خلقت او قرار داده است، برسد.

انسان با عقل خود در پیام الهی تفکر می‌کند و با کسب معرفت و تشخیص پابدها و نپایدها راه صحیح زندگی را می‌یابد و پیش می‌رود.

نتیجه با کنار هم قرار گرفتن عقل و وحی می‌توان به پاسخ سؤال‌های اساسی دست یافت. البته انسان به علت دارا بودن اختیار می‌تواند راه‌های دیگری را نیز برگزیند، اما چنان‌که گفته شد، چون هر برنامه دیگری غیر از برنامه خداوند نمی‌تواند پاسخ درستی به آن نیازها بدهد، انسان زبان خواهد کرد و با دست خالی به دیار آخرت خواهد شتافت.

حدیث مرتبط

امام کاظم علیه السلام به شاگرد خود، هشام بن حکم، فرمود: «خداوند رسولانش را به سوی بندگان نفرستاد، جز برای آن‌که بندگان در پیام الهی تعقل کنند. کسانی این پیام را بهتر می‌پذیرند که از معرفت برتری برخوردار باشند و آنان که در تعقل و تفکر برترند، نسبت به فرمان‌های الهی داناترند. آن کس که عقلش کامل‌تر است، رتبه‌اش در دنیا و آخرت بالاتر است.»

۳- کشف راه درست زندگی

راه زندگی یا «چگونه زیستن» که ارتباط دقیقی با دو نیاز قبلی دارد، دغدغه دیگر انسان‌های فکور و خردمند است.

علت جدی بودن دغدغه چگونه زیستن: انسان فقط یک بار به دنیا می‌آید و یک بار زندگی در دنیا را تجربه می‌کند؛ بنابراین در این فرصت تکرارنشده، باید از بین همه راه‌هایی که پیش روی اوست، راهی را برای زندگی انتخاب کند که به آن مطمئن باشد تا بتواند با بهره‌مندی از سرمایه‌های خدادادی به هدف خلقت برسد. یکی از سؤال‌ات اساسی انسان این است که راه درست زندگی کدام است؟ و چگونه می‌توان به آن دست یافت؟

تدبیر در قرآن

در آیات سوره عصر تدبیر کنید و به سؤال‌ات پاسخ دهید:

﴿وَ الْعَصْرِ
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا
وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾

سوگند به عصر
به راستی که انسان در زیانکاری است،
مگر کسانی که ایمان آوردند
و کارهای شایسته انجام دادند
و یکدیگر را به رعایت حق و شکیبایی
سفارش کردند.

۱- **خداوند در این سوره به چه چیزی سوگند خورده است؟ چرا؟** به عصر سوگند خورده است. معنای عصر به مطلق «زمان» و «دوران تاریخ بشر» یا «بخشی از زمان» مانند عصر ظهور اسلام و قیام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله یا عصر قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه اشاره دارد. ولی مناسب‌تر همان عصر به معنی زمان و تاریخ بشر است، زیرا خسران انسان‌ها در نتیجه گذشتن زمان عمر آن‌هاست.

۲- **چه خسارتی انسان را تهدید می‌کند؟** از دست رفتن سرمایه وجودی انسان که همان عمرش است. انسان چه بخواهد چه نخواهد، ساعت‌ها و ایام و سال‌های عمر او به سرعت می‌گذرد. نیروهای مادی او تحلیل می‌رود و توان و قدرت او کاسته می‌شود. از نظر جهان‌بینی اسلام، دنیا یک بازار تجارت است. همه در این بازار بزرگ زبان می‌کنند، مگر یک گروه.

۳- **چه کسانی دچار خسران نمی‌شوند؟** کسانی که ایمان بیاورند، عمل صالح انجام دهند، خودشان حق را رعایت کنند و به سوی حق دعوت کنند و هم‌چنین خودشان صبور باشند و دیگران را نیز به صبر دعوت کنند.

پاسخ به نیازها و سؤال‌های اساسی باید حداقل دو ویژگی داشته باشد:

۱) کاملاً درست و قابل اعتماد باشد؛ علت: هر پاسخ احتمالی و مشکوک نیازمند تجربه و آزمون است. در حالی که عمر محدود آدمی برای چنین تجربه‌ای کافی نیست، به‌خصوص که راه‌های پیشنهادی هم بسیار زیاد و گوناگون‌اند.

۲) همه‌جانبه باشد؛ به طوری که به نیازهای مختلف انسان به صورت هماهنگ پاسخ دهد؛ علت: ابعاد جسمی و روحی، فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی وی، پیوند و ارتباط کامل و تنگاتنگی با هم دارند و نمی‌توان برای هر بُعدی جداگانه برنامه‌ریزی کرد.

کسی می‌تواند پاسخ صحیح این سؤال‌ها را بدهد که:

۱) آگاهی کاملی از خلقت انسان، جایگاه او در نظام هستی، ابعاد دقیق و ظریف روحی و جسمی و نیز فردی و اجتماعی او داشته باشد.

۲) هم‌چنین بداند که انسان‌ها پس از مرگ چه سرنوشتی دارند و دقیقاً چه عاقبتی در انتظار آن‌هاست.

تکمیل کنید

- ۱- اگر خداوند به سؤال‌های اساسی انسان پاسخ ندهد و او را رها کند، انسان در قیامت می‌تواند بگوید: از آن جایی که تو (خداوند) ما را رها کردی و برای ما راهنمایی نفرستادی که به سؤال‌اتمان پاسخ دهد، به این خاطر گمراه شدیم. اگر یک پیامبر می‌فرستادی، از او اطاعت می‌کردیم.
- ۲- خداوند در قرآن کریم درباره تمام و کامل شدن حجت الهی با فرستادن انبیا فرموده است:

﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ﴾ رسولانی (را فرستاد که) بشارت‌دهنده و بیم‌دهنده باشند،
 لَيْلًا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةً بَعْدَ الرُّسُلِ ﴿ تا بعد از آمدن پیامبران، برای مردم در مقابل خداوند، دستاویز و دلیلی نباشد.
پیام: خداوند با فرستادن پیامبران راه اعتراض بندگان را بسته است و حجت را بر بندگان تمام کرده است.

اندیشه و تحقیق

- ۱- آیا انسان می‌تواند پاسخ‌دادن به نیازهای برتر را نادیده بگیرد و بر اساس ضرب‌المثل «هر چه پیش آید، خوش آید» رفتار کند؟ چرا؟ برخی از افراد وقتی با سؤال‌های بنیادین مواجه می‌شوند، برای آسوده‌کردن وجدان، خود را به بی‌خیالی می‌زنند و می‌گویند زندگی به هر صورت پیش رود، برای ما تفاوتی ندارد، اما این‌ها نمی‌دانند که روزی متوجه این تفاوت می‌شوند که دیگر قادر به انجام کاری نیستند؛ بنابراین انسان عاقل نمی‌تواند چنین نگرشی داشته باشد، چون پاسخگویی مناسب به نیازهای برتر، سعادت و خوشبختی او را به دنبال می‌آورد و بی‌توجهی به آن‌ها شقاوت و بدبختی ابدی را نصیب انسان خواهد کرد.
- ۲- آیا می‌توانیم پاسخ به نیازهای برتر را به احساسات شخصی و سلیقه فردی واگذار کنیم؟ چرا؟ خیر، راه رشد و کمال هر نوع از موجودات راه معین و خاصی است. به طور مثال، دانه گندم و نوزاد گوسفند، راه معینی را باید بپیمایند تا به کمال خود برسند. نوزاد گوسفند نمی‌تواند بگوید من بنا بر سلیقه خودم شیر نمی‌خورم. در حقیقت رشد و نمو بدن انسان و هر موجود دیگری مکانیسم و قانون خاص خود را دارد و اگر کسی نخواست از این قانونمندی پیروی کند، باید تبعات آن مانند رنج و بیماری را بپذیرد. بعد معنوی انسان نیز همین‌گونه است. به میزانی که از قانونمندی آن دور شویم، درد و رنج و تبعات منفی آن را باید بپذیریم. این در حالی است که عمر انسان کوتاه است و این عمر فقط یک بار در اختیار او گذاشته می‌شود و اگر آن را صرف اندیشه‌های شخصی کند و راه تجربه و آزمون را در پیش بگیرد، عمرش بیهوده تلف خواهد شد و در پایان، چیزی جز حسرت و پشیمانی در پی نخواهد داشت.

۳- شعر زیر با کدام یک از نیازهای برتر انسان مرتبط است؟ چرا؟

مرد خردمند هنرپیشه را
 عمر دو بایست در این روزگار
 تا به یکی تجربه‌آموختن
 با دیگری تجربه بردن به کار

کشف راه درست زندگی؛ زیرا شاعر معتقد است انسان باید دو عمر داشته باشد. در عمر اول، راه‌های مختلف را تجربه کند و راه درست را انتخاب کند و در عمر دوم آن را به کار ببندد، در حالی که این امکان وجود ندارد؛ پس باید با انتخاب برنامه درست به گونه‌ای زندگی کند که حسرت نخورد.

پاسخ سؤالات درس ۱

- گزینه «۳»؛ آب، مایه حیات و اساس زندگی در جهان است که آیه ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ بیانگر آن است.
- آب حیات بخش جهان مادی، از جمله ما انسان‌هاست.
- پذیرش دعوت خدا و رسول او که به صورت دین الهی توسط پیامبرش به انسان‌ها می‌رسد.
- پذیرش دعوت خدا و رسول او (دین الهی)
- شناخت هدف زندگی
- خداوند به عصر سوگند خورده است. عصر به معنای زمان و تاریخ بشر است. از دست رفتن سرمایه وجودی انسان که همان عمرش است، او را تهدید می‌کند.
- ۱) ایمان، ۲) انجام عمل صالح، ۳) رعایت حق و سفارش دیگران به آن، ۴) صبر و دعوت دیگران به آن
- گزینه «۲»؛ امام کاظم علیه السلام فرمود: «خداوند رسولانش را به سوی بندگان نفرستاد، جز برای آن که بندگان در پیام الهی تعقل کنند.»
- فرستادن پیامبران - اعتراض - حجت
- آنان که در تعقل و تفکر برترند. ۱۱. گزینه «۳»
- کامل تربودن عقل ۱۲. از معرفت برتری برخوردار باشند.
- با کنار هم قرارگرفتن عقل و وحی ۱۴.
- غلط (هنگامی که انسان، از سطح زندگی روزمره فراتر رود و در افق بالاتری بیندیشد، خود را با نیازهای مهم‌تری روبه‌رو می‌بیند).
- صحیح ۱۶.
- غلط (راه زندگی یا چگونه زیستن ارتباط دقیقی با دو نیاز قبلی دارد).
- صحیح ۱۸.
- غلط (انسان ویژگی‌هایی دارد که سبب شده شیوه هدایت او متفاوت باشد).
- خدا (تقرب و نزدیکی به خدا) ۲۰. عمل اختیاری
- آب ۲۲. سرمایه‌های ویژه
- دل مشغولی (دغدغه) - سؤال‌هایی ۲۴.
- چگونه زیستن ۲۵. همه‌جانبه
- ویژگی‌های آن‌ها ۲۷. توانایی تعقل - قدرت اختیار
- عقل خود - معرفت ۲۹. عقل - وحی
- اختیار ۳۱. تقرب به خدا
- احتیاج دائمی انسان به داشتن برنامه‌ای که پاسخگوی نیازهایش باشد و سعادت او را تضمین کند.
- ۱) نیازهای طبیعی و غریزی، ۲) نیازهای برتر و اساسی
- خداوند پاسخ به این نیازها را در عالم طبیعت آماده کرده و قدرت آگاه‌شدن از آن‌ها را نیز به انسان داده است.
- زمانی که انسان از سطح زندگی روزمره فراتر رود و در افق بالاتری بیندیشد.

این دغدغه از آن جهت جدی است که انسان فقط یک بار به دنیا می‌آید و یک بار زندگی در دنیا را تجربه می‌کند؛ بنابراین در این فرصت تکرارنشده، باید از بین همه راه‌هایی که پیش روی اوست، راهی را برای زندگی انتخاب کند که به آن مطمئن باشد تا بتواند با بهره‌مندی از سرمایه‌های خدادادی به هدف خلقت برسد؛ بنابراین یکی از سؤالات اساسی انسان این است که راه درست زندگی کدام است؟ و چگونه می‌توان به آن دست یافت؟

۵۶. (۱) کاملاً درست و قابل اعتماد باشد؛ زیرا هر پاسخ احتمالی و مشکوک نیازمند تجربه و آزمون است، در حالی که عمر محدود آدمی برای چنین تجربه‌ای کافی نیست، به‌خصوص که راه‌های پیشنهادی هم بسیار زیاد و گوناگون‌اند. (۲) همه‌جانبه باشد؛ به طوری که به نیازهای مختلف انسان به صورت هماهنگ پاسخ دهد؛ زیرا ابعاد جسمی و روحی، فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی وی پیوند و ارتباط کامل و تنگاتنگی با هم دارند و نمی‌توان برای هر بُعدی جداگانه برنامه‌ریزی کرد.

۵۷. (۱) آگاهی کاملی از خلقت انسان، جایگاه او در نظام هستی، ابعاد دقیق و ظریف روحی و جسمی و نیز فردی و اجتماعی او داشته باشد. (۲) هم‌چنین بداند که انسان‌ها پس از مرگ چه سرنوشتی دارند و دقیقاً چه عاقبتی در انتظار آن‌هاست. ۵۸. یکی از این ویژگی‌ها توانایی تعقل و تفکر و ویژگی دیگر قدرت اختیار و انتخاب اوست. انسان ابتدا درباره هر کاری تفکر می‌کند، اگر تشخیص داد که آن کار مفید است و او را به هدفش می‌رساند، آن را انتخاب می‌کند و انجام می‌دهد. ۵۹. یعنی خداوند برنامه هدایت انسان را که دربرگیرنده پاسخ به سؤالات بنیادین است، از طریق پیامبران می‌فرستد، تا انسان با تفکر در این برنامه و پی‌بردن به ویژگی‌ها و امتیازات آن، با اختیار خود این برنامه را انتخاب کند و در زندگی به کار بندد و به هدفی که خداوند در خلقت او قرار داده است، برسد. ۶۰. با کنار هم قرار گرفتن عقل و وحی می‌توان به پاسخ سؤال‌های اساسی دست یافت. البته انسان به علت دارا بودن اختیار می‌تواند راه‌های دیگری را نیز برگزیند، اما چون هر برنامه دیگری غیر از برنامه خداوند نمی‌تواند پاسخ درستی به آن نیازها بدهد، انسان زیان خواهد کرد و با دست خالی به دبار آخرت خواهد شتافت.

۳۷. به دل‌مشغولی، دغدغه و بالأخره به سؤال‌هایی تبدیل می‌شوند که انسان تا پاسخ آن‌ها را نیابد، آرام نمی‌گیرد.

۳۸. (۱) شناخت هدف زندگی، (۲) درک آینده خویش (۳) کشف راه درست زندگی ۳۹. درک آینده خویش

۴۰. از آن جهت جدی است که انسان فقط یک بار به دنیا می‌آید و یک بار زندگی در دنیا را تجربه می‌کند.

۴۱. (۱) کاملاً درست و قابل اعتماد باشد. (۲) همه‌جانبه باشد.

۴۲. کاملاً درست و قابل اعتماد باشد.

۴۳. انسان ویژگی‌هایی دارد که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند.

۴۴. (۱) توانایی تعقل و تفکر، (۲) قدرت اختیار و انتخاب

۴۵. انسان به علت دارا بودن اختیار، اگر راه دیگری به جز راه درست زندگی را برگزیند و چون هر برنامه دیگری غیر از برنامه خداوند نمی‌تواند پاسخ درستی به آن نیازها بدهد، زیان خواهد کرد.

۴۶. کشف راه درست زندگی

۴۷. الف) انسان همچون سایر موجودات زنده، یک دسته نیازهای طبیعی و غریزی دارد؛ مانند نیاز به آب، هوا، غذا و مسکن. خداوند پاسخ به این نیازها را در عالم طبیعت آماده کرده و قدرت آگاه‌شدن از آن‌ها را نیز به انسان داده است. برای مثال، در وقت نیاز به غذا و آب، احساس گرسنگی و تشنگی می‌کند و سراغ غذا و آب می‌رود.

ب) زمانی که انسان، از سطح زندگی روزمره فراتر رود و در افق بالاتری بیندیشد، خود را با نیازهای مهم‌تری نیز روبه‌رو می‌بیند؛ نیازهایی که برآمده از سرمایه‌های ویژه‌ای است که خداوند به او عطا کرده است. پاسخ صحیح به این نیازهای اساسی است که سعادت انسان را تضمین می‌کند. این نیازها به تدریج به دل‌مشغولی، دغدغه و بالأخره به سؤال‌هایی تبدیل می‌شوند که انسان تا پاسخ آن‌ها را نیابد، آرام نمی‌گیرد.

پ) خداوند در دسته از مخلوقات را متناسب با ویژگی‌هایی که در وجودشان قرار داده است، هدایت می‌کند.

ت) انسان ویژگی‌هایی دارد که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند و همین امر سبب شده شیوه هدایت او متفاوت باشد. یکی از این ویژگی‌ها توانایی تعقل و تفکر و ویژگی دیگر قدرت اختیار و انتخاب اوست.

۴۸. گزینه «۱» ۴۹. گزینه «۳» ۵۰. گزینه «۴»

۵۱. الف) «۳» ب) «۴» پ) «۱»

۵۲. معاد هر انسانی از عمل اختیاری او شکل می‌گیرد؛ بنابراین باید برای انجام بهترین عمل، به درستی برنامه‌ریزی کرد و عقاید، اخلاق و اعمالی را که موجب رستگاری در دنیا و آخرت می‌شود شناخت و به آن‌ها پایبند بود.

۵۳. انسان می‌خواهد بداند «برای چه زندگی می‌کند؟» و کدام هدف است که می‌تواند با اطمینان خاطر، زندگی‌اش را صرف آن نماید؟ او می‌داند که اگر هدف حقیقی خود را نشناسد یا در شناخت آن دچار خطا شود، عمر خود را از دست داده است.

۵۴. (۱) آینده انسان چگونه است؟ (۲) آیا زندگی او با مرگ تمام می‌شود یا دفتر حیات او به شکل دیگری گشوده می‌گردد؟ (۳) اگر حیات به شکل دیگری ادامه می‌یابد و انسان زندگی ابدی را پس از مرگ آغاز خواهد کرد، نحوه زندگی او پس از مرگ چگونه است؟ (۴) زاد و توشه سفر به جهان دیگر چیست؟

۵۵. راه زندگی یا «چگونه‌زیستن» که ارتباط دقیقی با دو نیاز «شناخت هدف زندگی» و «درک آینده خویش» دارد، دغدغه دیگر انسان‌های فکور و خردمند است.